

Gheorghe Lazăr în documente românești și străine

*„Precum Negru Vodă cu spada, așa Lazăr
cu cartea în mână trecu muntele să spună
Românilor de sub domnia Fanarioșilor, că erau
Români”*,

Alexandru Papiu Ilarian

Fondatorul primei școli superioare în limba română, născut în 5 iunie 1779 la Avrig, a lăsat, prin tot ceea ce a făcut, în scurta sa viață, o amintire profundă contemporanilor dar a fost apreciat și prețuit și după trecerea sa la cele veșnice. În prezentarea de față, ne propunem să arătăm, pe bază de documente și de amintiri personale, o parte a celor care i-au readus viața tumultuoasă și munca sa neobosită în memoria românească și în cea europeană. Documentele din arhivele românești dar și documentele din arhivele din Viena și Budapesta lămuresc aspecte mai puțin cunoscute ale vieții și activității marelui dascăl și patriot care a deschis românilor cartea științei și prețuirea de limbă a naționalității lor.

Ion Eliade Rădulescu, elev și discipol al lui Gheorghe Lazăr, menționează în *Curierul Românesc* din anul 1839, doar locul nașterii acestuia, la Avrig, informație completată, un an mai târziu de George Barițiu, care arată că un prieten¹ al lui Gheorghe Lazăr a completat epitaful de pe crucea mormântului din Avrig cu precizarea: „E. G. Lazăr 1 Theol. Cleri. Dis. Un. Ex. Transilvania N. 1770-1823 M”. Petru Poenaru, în discursul său de recepție la Societatea Academică Română, în ședința solemnă din 8 septembrie 1871, amintește data și locul nașterii profesorului său – 1779, Avrig – și vorbind despre originea lui Gheorghe Lazăr, studiile și aspirațiile sale, aprecia că marele dascăl și patriot a deschis românilor cartea științei și prețuirea de limbă a naționalității lor. Tot cu această ocazie, G. Sion făcea lui Gheorghe Lazăr un frumos și impresionant portret, la mai bine de nouă decenii de la nașterea acestuia, arătând că i se oferă ocazia de a se delecta în fericirea de viața, munca și concepția lui Gheorghe Lazăr despre rolul elitei românești din epocă, G. Sion readuce în memoria contemporanilor, cuvintele marelui său înaintaș: „Ce folosim noi, învățații, cu erudiția noastră dacă nu vom comunica-o națiunii? Ce folosim noi, scriitorii, cu scrierile noastre, dacă nu avem un public mai mare care să ne citească și să ne înțeleagă? Școli trebuiesc românilor. Să le facem deci școli. Să trecem mai ales peste Carpați, unde românii sunt mai ageri și mai inimoși, și acolo să consumăm forțele noastre. Acolo făclia va fi mai și mai binefăcătoare”.

Despre școala primară făcută la Avrig documentele nu sunt suficient de convingătoare, în schimb datele oferite de documentele școlare sunt lămuritoare în ceea ce privește studiile sale la Gimnaziul catolic din Sibiu, Liceul piarist din Cluj și Universitatea din Viena, aspecte asupra cărora vom reveni în cele ce urmează.

---

¹

Aprecierile asupra lui Gheorghe Lazăr vor continua și în preajma izbucnirii primei conflagrații mondiale, Avram Sădean, neobosit cercetător al Arhivelor din Viena, studiind documentele Cancelariei aulice transilvane, aduce date noi despre Gheorghe Lazăr, mai ales, în ceea ce privește studiile făcute și reușește să spulbere legenda creată de unii elevi ai săi – Ion Eliade Rădulescu, Petre Poienaru etc. – conform căreia tânărul avrigean ar fi fost sprijinit pentru continuarea studiilor sale la Sibiu, Cluj și Viena de guvernatorul Transilvaniei, baronul Samuel von Brukenthal. Continuarea de către Gheorghe Lazăr a studiilor la instituții de învățământ catolice, la Sibiu, Cluj și respectiv Viena, lipsa oricăror referiri în arhiva baronului la susținerea lui Gheorghe Lazăr, dar mai ales faptul, că la Cluj, acesta nu a avut bursă – registrele liceului dovedesc acest lucru - fiind susținut de părinții săi, sugerează în mod evident neverosimilitatea legendei. Pentru studiile la Viena, documentele sunt clare: Episcopia ortodoxă din Sibiu intervine insistent pe lângă Cancelaria aulică a Transilvaniei pentru a obține de la Curtea imperială, aprobarea să se plătească din fondul său sidoxial o sumă de bani pentru studiile teologice ale lui Gheorghe Lazăr la Viena, între anii 1806-1809. Un posibil sprijin se crede că ar fi venit și din partea bogatului negustor sibian Hagi Constantin Popp. Refuzul lui Ștefan Stratimirovici, mitropolitul de Karlovitz, de a-l hirotoni pe Gheorghe Lazăr, sub pretextul că la Viena a urmat cursurile de teologie catolică, determină revenirea lui la Viena și o nouă intervenție a Cancelariei aulice la Curtea imperială, în urma căreia răspunsul este pozitiv.

La un secol de la trecerea lui Gheorghe Lazăr la cele veșnice, Vasile Suci, arhiepiscopul și mitropolitul unit de Alba-Iulia și Făgăraș și membru în Comitetul Central al ASTREI, își prefața prezentarea personalității marelui ctitor de școală, cu chiar cuvintele de învățătură ale acestuia: „celce are mult, se cuvine să dea; iar celce știe mult, să și facă”. Acest mare bărbat al neamului, „mare erou și mucenic”, trebuie să fie, în concepția autorului, pildă de urmat, nu numai pentru contemporani dar și pentru generațiile viitoare pentru că a luminat mințile și a încălzit inimile.

O biografie consistentă și detaliată a lui Gheorghe Lazăr, o făcea în anul următor, Gheorghe Bogdan-Duică, membru al Academiei Române, biografie în care, autorul realiza o radiografie pertinentă a celor care s-au ocupat de Gheorghe Lazăr, a mediului în care a crescut și evoluat viitorul întemeietor de școală și enciclopedist, relațiile acestuia cu autoritățile vremii, atât în Ardeal cât și în Muntenia, protectorii săi, întemeierea școlii românești, Lazăr ca autor didactic și orator, elevii lui etc. Importante pentru reconstituirea personalității lui Gheorghe Lazăr și a atmosferei epocii sale, sunt și anexele, între care merită menționate discursurile lui din 1819, 1822 și catalogul bibliotecii sale.

Interesantă este abordarea lui Gheorghe M. Stancu din perspectiva personalității lui Lazăr ca pedagog național, cu accent pe concepția acestuia despre rostul școlii, ideile fundamentale ale pedagogiei sale, greutățile întâmpinate pentru a obține aprobarea înființării Școlii de la Sf. Sava, înființarea și organizarea școlii, urmările imediate ale ideilor lui Lazăr etc.

Bazându-se pe documente și o bibliografie bogată, Emilia Șt. Milicescu face o incursiune prin istoria Avrigului și a familiei sale, studiile de la Sibiu și Viena, vorbește

despre eforturile de întemeiere a Școlii de la Sfântul Sava, despre discipolii săi: Ion Eliade Rădulescu, Christian Tell, Daniil Tomescu, I. Mănescu Răducanu etc.

Încheiem cu aprecierea sintetică, dar ilustrativă a unuia din biografii lui Gheorghe Lazăr: „eră să fie episcop în Sibiu s'a coborât ca dascăl sărac în Țara-Românească, - Gheorghe Lazăr, a căruia statuie, de marmură albă ca sufletul său, se ridică în fața celui dintâiu așezământ român de cultură a tinerimii, în fața Universității din București.

Gheorghe Lazăr a venit ca pribeag, abia îmbrăcat în haine proaste, fără nici un ajutor din partea nimănui, fără nici un viitor care să se deschidă înaintea lui. A venit ducând cu dânsul numai învățătura lui, care cuprindea în sine ideile mântuitoare ale celor trei călugări și preoți săraci din Ardeal (Gheorghe Șincai, Samuil Micu, Petru Maior n.n.). cu aceste idei mântuitoare și cu nemărginita bunăvoință și căldura sinceră, care stătea în sufletul său, a venit el la noi. Și n'au trecut douăzeci de ani și toată vieța românească a fost prefăcută, și în Muntenia și în Moldova, prin acțiunea acestui pribeag sărman, coborât din Ardealul iobagilor. Iată, ce poate face ideea în desvoltarea unui popor”.

Sibiu, 30 august 2017

Alexiu Tatu

Bibliografie:

Lazăr Gheorghe - Povătuitorul tinerimii, Ed. Z Karcalechi, 1820.

Ion E.liade Rădulescu, *Gheorghe Lazăr*, Editura Cultura Națională.

Ion Eliade Rădulescu, *George Lazăr*, București, Cartea bună;

Ion Eliade Rădulescu, *Georgie Lazăr*, în *Curierul românesc*, X, nr. 64, 1839;

Discursul lui G., Lazăr, compus la înscăunarea mitropolitului Dionisie Lupul în 1819, în *Curierul românesc*, 1839;

Petre Poenariu, *Georgiu Lazaru și Scola română (Memoriu)*, *Discursu de recepțiune în Societatea Academică Română*, București, Tipographia Laboratorloru Romani, 1871;

G. Sion, *Portretulu lui G. Lazaru și Anexe*, *Diursulu în siedinția solemnă de la 8 septembrie 1871*;

A. Vizanti, *Abecedarul lui Gheorghe Lazăr*, București, 1883;

Lazăr, V.M., *Începutul lui George Lazăr*, *Gazeta săteanului, Rîmnicul Sărat*, II, nr. 21, 5 decembrie 1885;

Gheorghe Lazăr, broșura nr. 109 din Biblioteca populară a Asociațiunii;

Vasile Pîrvan, *O importantă scrisoare despre G. Lazăr*, în Convorbiri literare, an 36, nr. 12, 1 decembrie 1902;

Un sibian - *G. Lazăr*, Telegraful român, Sibiu, nr. 50, 6 mai 1903;

Eliza Chițescu, *Activitatea lui Gheorghe Lazăr, Eliade Rădulescu, Gheorghe Asaki și Petre Poenaru*, în Secolul XX, 13-24 mai 1906;

Horia Petra-Petrescu, *Două documente privitoare la G. Lazăr*, în Convorbiri literare, an 40, nr. 12, decembrie 1906;

Avram Sădean, *Date nouă despre Gheorghe Lazăr cu o ilustrațiune*, Arad, 1914, Tiparul tipografiei diecezane greco-ortodoxe române;

Ion Lupaș, *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr*, în Analele Academiei Române, seria II, tom XXXVII, București, Librăria Socec, et Comp. C. Sfetea, Pavel Suru, 1915;

Nicolae Iorga, *Cel dintî învățător de ideal românesc*, Institutul de arte grafice C. Sfetea, București, Biblioteca. Societății „Steaua”, 1916, *Gheorghe Lazăr*,

Traian Lalescu, *Trigonometria lui G. Lazăr*, București, 1919;

Vasile Suci, *Gheorghe Lazăr. La o sută de ani de la moartea lui*, Editura Asociațiunii Sibiu, 1923;

Regele Carol II, *Discurs rostit la mormântul lui Lazăr la Avrig n 1923*;

I. Georgescu, *Gheorghe Lazăr*, 1923;

Victor Lazăr, *Gheorghe Lazăr*, Arad, 1923;

Gheorghe Bogdan-Duică, *Gheorghe Lazăr*, Editura Cultura Națională, București, 1924;

Gheorghe Bogdan-Duică, G. Popa Lisseanu, *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*, București, Tipografia „Jockey Club”, Ion C. Văcărescu, 1924;

Gheorghe M. Stancu, *Gheorghe Lazăr. Pedagog național-Viața, activitatea și ideile sale*, Tipografia Unirea, Brașov, 1936;

Mateiu I., *Gheorghe Lazăr, Pagini de pomenire, Cluj*, Tipografia Eparhiei ortodoxe române, 1936;

D. Prodan, *Trei scrisori de la Gheorghe Lazăr*, în Gînd românesc, V, nr. 11-12, noiembrie-decembrie, 1937;

C.D. Mușlea, *O dinastie de preoți - I. Feketici din Șoimușul român în procesul cu Gh. Lazăr*, Brașov, Institutul de arte grafice, ASTRA, 1939;

Ilie I.Popa, *A la recherche d'un manuscrit perdu*, în *Bulletin de la section scientifique*, tom XXII, nr. 3, octombrie București, Imprimeria națională, 1939;

Emil Vîrtosu, *O lucrare de inginerie în Prahova a lui Gheorghe Lazăr, Gheorghe Lazăr și revărsarea Cricovului în 1918*, în *Cunoașterea Prahovei*, Ploiești, I, nr. 2, 1939;

Nicolae Iorga, *Gheorghe Lazăr*, Biblioteca Steaua;

P. Petrescu-Cojani, *Părintele învățământului românesc 121 de ani de la moarte*, în *Calendarul Universul* pe 1945;

Florica T. Cîmpan, *Un manuscris românesc cu probleme de algebră și trigonometrie din primii ani ai secolului al XIX-lea*, în *Analele științifice ale Universității Al.I. Cuza din Iași*, secțiunea I, tom V, fasc. I, 1950;

Idem, *Manuscrisul de geometrie al lui Gheorghe Lazăr*, în *Analele științifice ale Universității Al.I. Cuza din Iași*, secțiunea I, tom IV, fasc. II, 1958;

A.Csetri, G I. Dani, *Contribuții la biografia lui Gheorghe Lazăr*, în *Limbă și literatură*, 17, 1968;

Gheorghe Pavelescu, *Gheorghe Lazăr - exponent al celor asupriți*, extras din *Repere sibiene*, 1980;

Șt. Lupșa, *Data nașterii lui Gheorghe Lazăr*, în *Mitropolia Ardealului* VII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1962;

Idem, *Satul lui Gheorghe Lazăr*, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 7-8, 1962;

George Macovescu, *Gheorghe Lazăr*, București, Editura Albatros, 1973;

Pimen Constantinescu, *A doua odă a lui Gheorghe Lazăr*, în *Transilvania*, Sibiu, II, LXXIX, nr. 7, iulie 1974;

Onisifor Ghibu, *Cu privire la data nașterii lui Gheorghe Lazăr*, în *Transilvania*, Sibiu, III, LXXX, nr. 5, mai 1974;

Gheorghe Răduțiu, *Ordinul de urmărire polițenească a lui Gheorghe Lazăr*, în *Transilvania*, Sibiu, III, LXXX, nr. 5, mai 1974;

Fr. Munteanu Rîmnic, *Primii elevi ai lui Gheorghe Lazăr*, în *România literară*, VII, nr. 15, 11 aprilie 1974;

Emilia Șt. Milicescu, *Gheorghe Lazăr (1782-1823)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

